

УДК 159.9

Ткаченко Н. В.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології та психології управління

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

e-mail: Tkachenko_N.V@mail.ru

ORCID ID 0000–0001–5232–4339

СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті розглянуто специфіку мотиваційної сфери; розкрито особливості формування мотиваційної сфери студентів-психологів; класифіковано групи факторів, що призводять до формування мотиваційної сфери у студентів-психологів вищого навчального закладу; узагальнено групи емоційних порушень у студентів.

Ключові слова: мотиваційна сфера, мотиви, потреби, мотивація, успіх.

Вступ. Актуальність теми зумовлена зосередженням уваги в сучасних дослідженнях на проблемах вищого навчального закладу, що характеризуються: нагальною необхідністю вирішення реальних практичних проблем самопрояву мотивів у студентів до навчальної діяльності; мотивацією до навчання у вузі; досягненню успіху та уникненню невдач; самооцінкою схвалення; формами потреб в досягненні успіху у майбутній професії. Останніми роками в психологічній науковій літературі питанням мотивації навчальної діяльності приділяється особлива увага. Це не випадково, оскільки питання про мотиви — це по суті питання про якість навчальної діяльності. Переважання зовнішніх мотивів веде до того, що навчання набуває формального характеру, відсутній творчий підхід, самостійна постановка учбових цілей. Відомо, що саме негативне або байдуже ставлення до навчання може бути причиною низької успішності або неуспішності студента [4]. Сьогодні предметом обговорення фахівців у галузі освіти є, по-перше, забезпечення ефективної взаємодії між учасниками навчального процесу (педагогами, психологами, батьками, студентами) та, по-друге, необхідність використання сучасних дидактично-психологічних принципів навчання студентів як ефективного механізму взаємодії педагога та психолога, які є активними суб'єктами, що навчають, організовують освітнє середовище і взаємодіють у ньому із суб'єктом, котрий навчається (студентом) [6]. Разом з тим проблематика роботи орієнтована на: дослідження особливостей специфіки формування мотиваційної сфери у студентів в умовах вищого навчального закладу; розробку ефективних психодіагностичних шляхів виявлення у студента мотивації до навчання, успіху та потреби отримання диплома про вищу освіту.

Метою статті є вивчення специфіки прояву мотиваційної сфери студентів вищого навчального закладу. Задля досягнення зазначеної мети постав-

лено такі **завдання**: а) здійснити теоретичний аналіз психологічної сутності прояву мотиваційної сфери у студентів вищого навчального закладу; б) обґрунтувати методологію та визначити психодіагностичний інструментарій щодо дослідження психологічних особливостей прояву мотиваційної сфери у студентів вищого навчального закладу; в) емпірично дослідити прояв мотиваційної сфери у студентів вищого навчального закладу.

Результати дослідження. У ході теоретико-методологічного аналізу з'ясовано, що наукову основу дослідження становлять: праці, присвячені вивченню психологічної специфіки формування мотиваційної сфери у студентів вищого навчального закладу (В. Апельт, М. Аргайла, М. Бажович, О. Леонт'єв, Б. Ломов, Т. Лях, А. Маркова, Х. Мюррей, О. Чувалова, Г. Щукіна, А. Шопенгауер); праці, присвячені теоріям мотивації (Д. Аткинсон, Дж. Адамс, Л. Виготський, Н. Власова, В. Врум, Ф. Герцберг, Б. Дадонова, Г. Келлі, О. Леонт'єв, Е. Лоулер, Д. Макклелланд, А. Маслоу, Р. Мей, Л. Портер, К. Роджерс, Ю. Роттер, Г. Хекхаузен, Н. Сімонова); стійкість до учбової мотивації досліджувалася в рамках концепції (С. Бондаренко, Б. Додонова, Л. Золотих, І. Іменітова, М. Калашникова, Г. Клаус, В. Косирев, А. Маркова, Т. Платонова, Б. Савонько, О. Щекочіхін). Таким чином, теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури щодо специфіки прояву мотиваційної сфери в студентів-психологів вищого навчального закладу дає можливість:

1. Розкрити особливості формування даної сфери через такі характеристики: а) мотивацію до навчання у вузі; б) показники до оволодіння професією студентами; в) інтеріоризацію успіху (успіх, як результат власної діяльності; успіх, як психічний стан; особистий успіх; успіх — покликання; успіх, як подолання перешкод;) та екстеріоризацію успіху (успіх, як матеріальний рівень; успіх — удача; успіх — визнання; успіх — влада); г) рівень ризику до мотивації успіху та уникнення невдач; д) тенденцію високої та низької потреби в досягненні успіху; е) показники самооцінки мотивації до схвалення. Вищезазначені характеристики дають можливість класифікувати та розмежувати певне ставлення «до чогось» чи «когось», яке проявляється у різноманітних емоціях. Це ставлення може бути позитивним, негативним або нейтральним.

2. Класифікувати групи факторів, що призводять до формування мотиваційної сфери в студентів-психологів вищого навчального закладу: а) зовнішні фактори — зайняття свого місця у колективі групи, дістати схвалення групи, соціальний престиж, потреба в досягненні успіхів, обов'язок перед батьками; б) внутрішні фактори — інтерес до пізнання чогось нового, цікавого, це процес цілепокладання самого студента, його духовне зростання; в) соціально-психологічні установки студентів — ставлення потреб щодо навчальної діяльності; г) ставлення до потреб успіху.

3. Класифікувати та узагальнити групи емоційних порушень у студентів, які проходять через: а) низьку мотивацію до навчання; б) низькі показники до оволодіння професією; в) помірно високий рівень ризику до мотивації успіху та середній рівень до уникнення невдач; д) завищені показники самооцінки.

Визначення психодіагностичного інструментарію дало можливість розробити та практично використати план емпіричного дослідження, спрямований на діагностику специфіки прояву мотиваційної сфери в студентів-психологів вищого навчального закладу через виявлення: а) мотивів до навчальної діяльності; б) внутрішнього та зовнішнього мотиву до успіху; в) мотивації до навчання у вузі; г) відношення студентів щодо мотивації успіху та уникнення невдач; д) самооцінки мотивації до схвалення (щирість); е) потреби у досягненні успіху; є) прояву щодо потреб «процес — результат, альтруїзм — егоїзм» та «праця — гроші», «свобода — влада».

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс емпіричних методів, зокрема опитування, яке реалізувалося за допомогою таких методик: «Методика вивчення мотивів навчальної діяльності» (адаптована М. М. Калашниковою, В. Н. Косиревим, О. В. Щекочіхіним) — для виявлення мотивів до навчальної діяльності; «Методика вивчення мотивації навчання у вузі» (Т. І. Ільїної) — для виявлення мотивації до навчання у вузі; «Методика вивчення мотивації успіху студентів» (розроблена у Криворізькому державному педагогічному університеті) — для виявлення мотивації успіху; «Методика вивчення особистості на мотивацію до успіху» (Т. Елерса) — для вивчення особистості на мотивацію до успіху; «Методика вивчення мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерса) — для виявлення мотивації щодо уникнення невдач; «Методика вивчення потреби в досягненні успіху в студентів» (Б. Орлов) — для виявлення потреби в досягненні успіху; «Методика вивчення самооцінки мотивації схвалення» (Д. Марлоу, і Д. Крауна) — для виявлення самооцінки щодо мотивації схвалення; «Методика вивчення соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Ф. Потьомкіної) — для виявлення соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері.

Отримані в ході дослідження дані оброблялися методами математичної статистики (для порівняння емпіричних розподілів використали порівняння зведених показників між студентами 3-го та 4-го курсів) з наступною якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням даних.

Власне, за методикою «Вивчення мотивів навчальної діяльності» (адаптована М. Калашниковою, В. Косиревим, О. Щекочіхіним) та методом письмового опитування, ми визначили, яке рангове місце мотиву в студентів вищого навчального закладу займає навчальна діяльність. Аналіз даних дозволяє констатувати: на першому місці в студентів 3-го курсу мотив навчальної діяльності є «не хочу підводити групу», а у студентів 4-го курсу — «щоб уникнути нарікань». Отже, ми можемо стверджувати, що у наших студентів мотиви більше відносяться до потреб соціального престижу, уникнення покарань, одержання схвалення і т. д. Це свідчить про невеликий інтерес студентів до навчальної діяльності як пізнавальної потреби в навчанні.

За методикою «Мотивація навчання у вузі» (Т. Ільїної) ми визначили низькі показники оволодіння професією студентами вищого навчального закладу (28 %). Це говорить про невелику зацікавленість студентів в отриманні або знаходженні практичних знань.

За методикою «Мотивація успіху» (розроблена у Криворізькому державно-му педагогічному університеті) у студентів переважає інтеріоризація успіху (успіх, як результат власної діяльності, успіх, як психічний стан, особистий успіх, успіх — покликання, успіх, як подолання перешкод). Це дає можливість показати, що у студентів формується своя думка про власний успіх. І після усвідомлення успіху через внутрішній мотив (інтеріоризацію), мотивація успіху переходить у форму екстеріоризації (зовнішній мотив) і потребує реалізації як матеріальний рівень життя, удача, визнання та влада.

За методикою «Мотивація до успіху» (Т. Елерса), ми діагностували: а) показник «середнього рівня» у студентів 3-го курсу — 32 %, а у студентів 4-го курсу цей показник нижчий — 19 %. Знижується мотивація до успіху в студентів 4-го курсу; б) показник «помірно високий рівень мотивації» у студентів 3-го курсу збільшується — 59 % по відношенню до студентів 4-го курсу — 55 %. А мотивація до успіху в студентів 4-го курсу мала б зростати, тому що отримання диплому та закінчення навчання у вузі означає новий етап у житті студентів; в) показник «низька мотивація» у студентів 3-го курсу — 4 %, у студентів 4-го курсу зменшується — 2 %. Отже, дослідження показали, що студенти 3-го та 4-го курсу, помірно і сильно орієнтовані на успіх, віддають перевагу середньому рівню ризику. Ті ж, хто боїться невдач, віддають перевагу малому або, навпаки, занадто великому рівню ризику. Чим вище мотивація людини до успіху — досягнення мети, тим нижче готовність до ризику. І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), то це перешкоджає мотиву до успіху — досягнення мети.

За методикою «Мотивація до уникнення невдач» (Т. Елерса) ми діагностували: а) у студентів 3-го та 4-го курсів показник найвищого рівня мотивації до захисту є середній 37 % та 43 %; б) показник високого рівня мотивації до захисту в студентів 4-го курсу 33 %, вищий по відношенню до студентів 3-го курсу 26 %; в) показник низької мотивації до захисту в студентів 3-го курсу 25 %, вище відповідно до студентів 4-го курсу 18 %; г) показник занадто високого рівня мотивації до уникнення невдач, захисту в студентів 3-го курсу 12 % більший, ніж у студентів 4-го курсу 6 %. Отже, це дає можливість студентам ризикувати. А ті студенти, які мають високий рівень мотивації до уникнення невдач (захисту), бояться невдач та віддають перевагу малому або, навпаки, занадто великому ризику, де невдача не загрожує престижу.

За методикою «Вивчення потреби в досягненні успіху» (Б. Орлов) ми виявили: а) у студентів 4-го курсу показник тенденції до високої потреби в досягненні успіху 92 %, вищий в порівнянні зі студентами 3-го курсу 68 %; б) показник тенденції низької потреби в досягненні успіху в студентів 3-го курсу 32 % вищий, ніж у студентів 4-го курсу і складає 8 %. Отже, ми бачимо тенденцію щодо високої потреби в досягненні успіху. Тобто студенти добре мотивовані на отримання знань, що спонукає їх на успіх у навчальній діяльності. У студентів 4-го курсу ступінь мотивації вищий у порівнянні зі студентами 3-го курсу. Та це є закономірно, бо студенти 4-го курсу закінчують свою навчальну діяльність. Тому вони більш зібрані та

мотивовані на отримання диплому про вищу освіту. Також слід зазначити, що академічні успіхи студента визначаються не тільки рівнем здібностей, розвитком пізнавальних здібностей, розвитком пізнавальних інтересів, а й силою мотивації навчання. Одним із мотивів навчання є спонукання до досягнення успіху в навчальній діяльності.

За методикою «Самооцінка мотивації схвалення» (Д. Марлоу і Д. Крауна) ми отримали:

– показники тенденції до високої мотивації схвалення в студентів 3-го (53 %) та 4-го (44 %) курсів мають високий показник до високої мотивації схвалення. Це свідчить, що чим вище підсумковий показник, тим вище мотивація схвалення. І тим вище готовність студентів прикрасити себе, представити себе перед іншими та повністю відповідати соціальним нормам. Тим вище готовність студентів в схваленні інших, пов'язана з потребою у спілкуванні;

– показники тенденції до низької мотивації схвалення у студентів 4-го курсу (56 %) завищені у порівнянні зі студентами 3-го курсу (47 %). Це свідчить, що у студентів 4-го курсу завищена тенденція до низької мотивації схвалення, свідчить про усвідомлення себе, своїх тривог та страхів перед дорослим життям. А студенти 3-го курсу менш усвідомлено ставляться до себе і свого майбутнього життя. І готові більше прикрашати себе, дотримуватися норм суспільства. Отже, маємо допустити, що у студентів завищені показники до високої та низької мотивації схвалення через створення у них внутрішньо особистісного конфлікту. З одного боку, вони прикрашають себе і вважають свою самооцінку адекватною, а з іншого боку, страх та тривоги за своє майбутнє життя знижують їх самооцінку.

За методикою «Соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потемкіної) ми прослідкували виразність потреб: процес — результат, альтруїзм — егоїзм.

У студентів 3-го курсу показник «процес — результат» свідчить, що студенти менше замислюються над результатом свого навчального процесу і можливо запізнаються зі здачею роботи. Їх процесуальна спрямованість перешкоджає їх результативності, ними більше рухає інтерес до справи, а для досягнення результату потрібно багато рутинної роботи, негативне ставлення до якої вони не можуть подолати. З іншого боку, студенти 3-го курсу не дуже орієнтуються на результат своєї навчальної діяльності. У студентів 4-го курсу показник «процес — результат» має близькі показники. І говорить про те, що студенти зацікавлені в процесі навчання та отриманні результату у вигляді диплому про вищу освіту.

У студентів 3-го та 4-го курсів показник «альтруїзм — егоїзм» свідчить про те, що студенти мають невеликий показник до безкорисного прагнення у своїй діяльності на благо інших. Де протилежний показник «егоїзм» у студентів 4-го курсу зростає у порівнянні зі студентами 3-го курсу. Отже, студенти зорієнтовані більше на отримання диплому про вищу освіту.

За методикою «Соціально-психологічних установок особистості у мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потьомкіної) ми прослідкували виразність потреб: праця — гроші, свобода — влада.

У студентів 3-го та 4-го курсів показник мотиваційної потреби «праця — гроші» показує, що студенти готові працювати і за це отримувати невеликі кошти. Гроші у студентів відносяться до найнижчого показника. Це свідчить, що студенти не сприймають гроші як основний мотив свого життя.

У студентів 3-го та 4-го курсів показник мотиваційної потреби «свобода — влада» показує, що найвищим показником у студентів є свобода. Свобода дає можливість студенту права вибору, бути незалежними від батьків та відчувати себе вільними. Також студенти хочуть орієнтуватися на владу — бути лідером і таким чином впливати на своїх друзів, суспільство.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Власне, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми щодо специфіки прояву мотиваційної сфери в студентів вищого навчального закладу. Подальша перспектива розробки окресленої теми полягає в одній з найбільш актуальних проблем сучасної освіти — це побудова такого процесу навчання, який міг би бути основою формування мотиваційної сфери студентів. Формування особистості людини відбувається упродовж всього її життя, а саме у вищій школі закладаються основні особисті якості фахівця, у подальшій професійній діяльності відбувається «подальша шліфовка як особистості». До числа найважливіших якостей особистості сучасного фахівця можна віднести ініціативу та відповідальність, спрямованість до новаторських рішень, потребу у постійному оновленні своїх знань.

Ми приділили особливу увагу цьому питанню, оскільки система мотивації людини, що сформувалася, справляє великий вплив не тільки на її поведінкові особливості, але і як динамічна характеристика особистості — на структуру особистості людини в цілому. Отже, вирішення завдань статті дало змогу досягти поставлену мету — вивчення специфіки прояву мотиваційної сфери в студентів вищого навчального закладу.

Список використаних джерел і літератури

1. Асеев В. Г. Мотивация учебной деятельности и формирование личности / В. Г. Асеев. — М., 2000. — 720 с.
2. Архипова М. В. Проблема мотивации: прошлое и настоящее / М. В. Архипова. — Челябинск, 2011. — 315 с.
3. Алексеева М. И. Мотивация учения студентов и удовлетворенность выбором вузом // Эмоциональная регуляция учебной и трудовой деятельности / М. И. Алексеева. — Одесса, 2000. — 617 с.
4. Бакшаева Н. А. Психология мотивации студентов / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. — М.: Логос, 2013. — 184 с.
5. Макклелланд Д. Мотивация человека / Д. Макклелланд. — СПб.: Питер, 2007. — 672 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. — 3-е изд. — М.: Питер, 2010. — 527 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. — СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. — 860 с.

References

1. Aseev V. G. Motivacija uchebnoj dejatel'nosti i formirovanie lichnosti / V. G. Aseev. — М., 2000. — 720 s.

2. Arhipova M. V. Problema motivacii: proshloe i nastojashhee / M. V Arhipova. — Cheljabinsk, 2011. — 315 s.
3. Alekseeva M. I. Motivacija uchenija studentov i udovletvorennost' vyborom vuzom // Jemocional'naja reguljacija uchebnoj i trudovoj dejatel'nosti / M. I. Alekseeva. — Odessa, 2000. — 617 s.
4. Bakshaeva N. A. Psihologija motivacii studentov / N. A. Bakshaeva, A. A. Verbickij. — M.: Logos, 2013. — 184 s.
5. Makklelland D. Motivacija cheloveka / D. Makklelland. — SPb.: Piter, 2007. — 672 s.
6. Maslou A. Motivacija i lichnost' / A. Maslou. — M.: Piter, 2010. — 527 s.
7. Hekhauzen H. Motivacija i dejatel'nost' / H. Hekhauzen. — SPb.: Piter; M.: Smysl, 2003. — 860 s.

Ткаченко Н. В.

кандидат психологических наук,
доцент кафедры социальной психологии и психологии управления
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара

**СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ
У СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ**

Резюме

В статье рассмотрена специфика мотивационной сферы; раскрыты особенности мотивационной сферы студентов-психологов; классифицированы группы факторов, которые приводят к формированию мотивационной сферы у студентов-психологов высшего учебного заведения; обобщены группы эмоциональных нарушений у студентов.

Ключевые слова: мотивационная сфера, мотивы, потребности, мотивация, успех.

Tkachenko N. V.

assistant professor of social psychology and the psychology of management
Dnepropetrovsk National University Oles Gonchar

SPECIAL MOTIVATION SPHERE PSYCHOLOGY STUDENTS

Abstract

This article analyzes special motivation sphere, opens particular motivation sphere psychology students.

The range of problems of the article is oriented to: research of features of specific of forming of motivational sphere for students in the conditions of higher educational establishment; development of effective diagnostics ways of exposure for the student of motivation to the studies, success and necessities of receipt of diploma about higher education. In the article the features of forming of this sphere are exposed through such descriptions: a) motivation to the studies in institution of higher learning; b) indexes to the capture by a profession by students; c) level of risk to motivation of success and avoidance of failures; d) tendency of high and subzero requirement in the achievement of success; e) indexes self-appraisals of motivation to approval.

The groups of factors that result in forming of motivational sphere for the students-psychologists of higher educational establishment are classified: a) external fac-

tors; b) internal factors; c) socially are psychological options of students; d) attitude toward the necessities of success.

The groups of emotional violations are classified and generalized for students that pass through: a) subzero motivation to the studies; b) subzero indexes to the capture by a profession by students; c) mildly high level of risk to motivation of success and middle level to avoidance of failures; d) overpriced indexes of self-appraisal.

Determination of tool diagnostic gave an opportunity to work out and practically use the plan of empiric research, that is sent to diagnostics of specific of display of motivational sphere for the students-psychologists of higher educational establishment through an exposure: a) motives to educational activity; b) of internal and external reason to success; c) motivations to the studies in institution of higher learning; d) relation of students in relation to motivation of success and avoidance of failures; e) self-appraisal motivations to approval (sincerity); f) requirements are in the achievement of success; g) to the display in relation to necessities a «process-result, altruism-egoism» and «labour, is money, freedom is power».

Key words: motivation sphere, motive, needs, motivation, success.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2015